

Horváth Attila: Olykor három diploma sem elég...

Kalányos Teréziával a cigány mesékről, szavakról és a női esélyegyenlőségrideg valóságáról

Riportom főszereplője kitartó ember. Készített egy beás mesegyűjteményt, és szintén beás nyelvre ültette át Jókai Mór *Cigánybáró* című művét. Romológus, művelődésszervező és szociálpedagógus diplomával rendelkezik, most pedig pszichológia PhD-képzésben vesz részt. Azonban a roppant

módon felkészült szakember Nagykanizsán nem találta meg boldogulását, ezért most Pécsen él és dolgozik. Kalányos Terézia sorsa jól példázza, hol tart ma az esélyegyenlőség Magyarországon.

– Nagy szívfájdalmam ez nekem, mert azt hittem, hogy Nagykanizsának is szüksége lehet egy jól képzett szakemberre, de sajnálattal vettem tudomásul, hogy ez nem így van – állapította meg kissé rezignáltan a fiatal pedagógusnő. – Én próbálkoztam, több helyen is felajánlottam a szolgálataimat, de hát úgy tűnik, nincs igazán szükség cigány szakemberre. Pedig mindig azt hallom, hogy a cigányságot csak képzett cigány származású szakemberek emelhetik fel, mintegy példát mutatva nekik. Nekem azonban úgy tűnik, nincs értéke igazán ennek a dolognak, csak szimpla szólam – teszi még hozzá.

De hogy ne csak a rideg valósággal foglalkozunk, talán érdekesebb az irodalom, a cigány hiedelemvilág mélységeibe lemerülni, hogy aztán később kanyarodjunk vissza az esélyegyenlőség, avagy az esélyegyenlőtlenség kérdéseihöz.

– Jelen pillanatban tananyagfejlesztéssel foglalkozom, hisz jelent már meg két könyvem, s azt gondolom, ezekre nagy szükség van, és sok embernek okoznak örömet. Biztosan jó érzés kézbe venni egy, a saját nyelvünkön íródott kötetet. Továbbra is készülnek kisebb-nagyobb anyagok, és szeretném elkészíteni a *Szaffi* beás változatát, ami a *Cigánybáró* rajzfilmes adaptációja.

– Nem ez az első munkája...

– Valóban, az első kötetem egy mesegyűjtemény volt,

amely *A kilenc holló* címet viseli. Ez még 2002-ben jelent meg.

– *Úgy tűnik, életének fontos szelete a mesék világa. Hogyan került kapcsolatba ezzel az ősi műfajjal?*

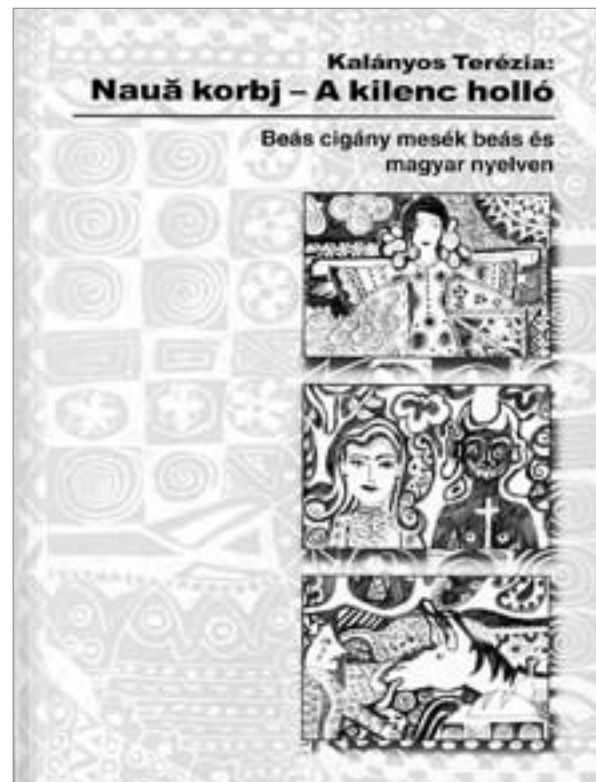
– A mese különösen fontos nekem, a mesék világa mindig érdekes volt a számomra. Egyrészt azért, mert gyerekkoromban nagyon sokat mesélt édesanyám is, és nekem még megadatott az a szerencse, hogy olyan cigány közösségben élhessek, ahol a meséknek nagyon nagy szerepük volt. Főként nevelési és szórakoztatási szándékkal gyakran ültek össze a cigány emberek, és meséltek egymásnak.

– *Ez tulajdonképpen akkor hagyomány a romák közt?*

– Persze, főleg hosszú nyári és téli estéken összejöttek egy-egy háznál, vagy nyáron kint a szabadban, a tűz körül beszélgettek az idősek, a fiatalok és a gyerekek egyaránt, és ebből előbb-utóbb mese kerekedett. Gyakorta szőtték bele egy-egy mesébe a mindennapok történéseit, így beszéltek ki magukból a beás közösség, törzs tagjai a napi élményeiket, bánataikat.

– *Ez nagyfokú spontaneitást feltételez...*

– Igen, volt úgy, hogy annak megfelelően alakult egy mese, ahogy a hallgatóság kívánta. Ha túl szomorúnak tűnt egy történet, vagy a hallgatóságnak nem tetszett, akkor előfordult, hogy azt mondták a mesélőnek: „– Meséld másképp!” És ő elkezdte másképp mesélni, úgy alakította a „sztorit”, ahogy azt a hallgatóság szerette volna... Gyerekkoromban sokszor hallgattam ilyen meséket, mindennaposak voltak az összejövetelek. Szüleim,

szomszédok, nagymamám, ismerőseink egyaránt gyakorlottan szőtték a mesék fonalát, ezért ragadott meg ez a műfaj, később jó hasznát vettem, amikor a gyermekeim megszülettek. Dolgoztam bölcsődében is, és nagyon sok cigány kislányokkal foglalkoztam. Sokszor ez jelentett megoldást a gyerekek fegyelmezésében, megnyugtatóban. Emiatt is gondoltam úgy, hogy jó lenne az általam ismert meséket lejegyezni, majd néhány segítőre is letem ehhez a nem is olyan kicsi munkához. Abban az időben indult el Pécssett a Gandhi Gimnázium, ott néhányan leültünk és kiokoskodtuk, hogy miképpen is lehetne kivitelezni ezt a dolgot, ugyanis korábban nem volt beás írásbeliség. Végül megszületett egyfajta írásmód, ami már megkönnyítette a mesék rögzítését, gyűjtését. Amit korábban, több éven keresztül gyűjtöttem a beás közösségekben, most le tudtam jegyezni, és így jelent meg 2002-ben a mesegyűjteményem.

– *Beszélgessünk egy kicsit a legutóbbi munkájáról. Miért épp a Cigánybárót fordította le beás-ra?*

– Egyfelől azért, mert az ebből készült adaptáció, a Szaffi az egyik kedvenc mesém. Másfelől pedig a gyerekeimnek és a tanítványaimnak is nagyon tetszett ez a történet. Valószínűleg azért, mert a mű nem nélküli a szerelmi szál sem. Szaffi, a török lány megtetszik Jónásnak, s különféle kalandokat követően egymáséi is lesznek.

– *Ha már a szerelemnél tartunk; a cigányság körében mennyire fontosak az érzelmek, mennyire fontos a szeretet-szerelem?*

– Én azt gondolom, hogy rendkívül fontos. Szokták azt is mondani, hogy a cigány emberek nem az eszük, az értelmük szerint, hanem az érzelmeik alapján döntenek. A kapcsolat, a családi kötelék és a közösségi kötelék nagyon fontos, azt is mondhatnám: szent; s szerintem az, hogy ez a nép fennmaradt, elsősorban annak köszönhető, hogy összetartottak, és a közösségnek nagyon erős megtartó ereje volt... Ez a tradíció ma is él, bár elhalványult, a hajdani közösségek nagy része ma már széthullott. Ezzel együtt „talajt vesztek” az emberek, s küzdenek bizonytalanság-érzésükkel, hiszen egy olyan közegbe kerültek, amely „idegen” a számukra. Sokkal nagyobbak az elvárások, mint egy cigány közösségben, s ez nyilvánvalóan nehézségeket okoz mindnyájuk számára.

– *Apropó, talajvesztettség, ejtsünk néhány szót a hazai esélyegyenlőségről is, ugyanis úgy vélem, az Ön életútja jól példázza a mai magyarországi helyzetet. Mit gondol, az egyenlő esély csak szólam, vagy valóság?*

– Az esélyegyenlőség megvalósulásának legfőbb feltétele, hogy a társadalom többsége gyarapodjon, az anyagi jólét általánossá váljon, és az emberek legalább átlagos szinten meg tudjanak élni abból a fizetésből, amit a munkájukért kapnak. Amíg a jövedelem nem az elvégzett munka és a megszerzett tudás alapján szerezhető, hanem kapcsolat, kiskapuk, mutyizás és feketemunka révén, addig az esélyegyenlőség csak szólam marad, hiszen minden arra ösztönöz, hogy megelőzd, kijátszd a másikat. Nem

gondolom, hogy ha minisztériumot hozunk létre, és államtitkárok garmadáját nevezzük ki, az emberek esélye megnőne arra, hogy egyenjogú tagjai legyenek a társadalomnak. Persze, kell a minisztérium, de elsősorban a családban, és az oktatásban szükséges hangsúlyt fektetni arra, hogy már gyerekkorban rögzüljön: kell, hogy figyeljünk elesett embertársainkra. A hátrányos helyzetűekre, betegekre, testi vagy értelmi fogyatékosokra, vagy éppen arra a szomszédunkra, barátunkra, aki valamilyen rajta kívül álló ok miatt (munkahelyvesztés, betegség, család felbomlása, stb.) lefelé süllyed a társadalmi ranglétrán. Amíg úgy megyünk el egymás mellett egy lépcsőházban, mintha semmi közünk nem lenne egymáshoz, addig nehéz ezt állami szinten befolyásolni. Viszont az is igaz – és így visszajutottunk a kiindulópontához -, hogy szívesebben kommunikálnánk egymással, ha nem a nyomorunkról, bajainkról, nehézségeinkről kellene beszámolnunk folyamatosan. Nagyon sokan vannak hátrányos helyzetben ebben az országban. (Nem szeretem ezt a kifejezést, mert a mai ember, ha meghallja, szinte azonosítja a cigánysággal. Nem titok persze, hogy a cigányság jelentős részének alulképzettsége, az elmúlt évtizedek, évszázadok elhibázott politikája, a nyelvi, kulturális, szokásbeli, beilleszkedési nehézségei miatt hátrányos helyzetben van.) Ugyanakkor a „hátrányos helyzet” nem azonos a cigánysággal, hiszen egyszerűen vannak már sokan a cigányok között is, akik sokat tehetnek – tehetnek – saját társaik megsegítéséért, mert nagyon jó helyzetben vannak, másrészt hazai viszonylatban százezrek élnek hasonló nehézségek között, mint a perifériára szorult cigányság tagjai.

– *Nehezebb a nők helyzete a mindennapokban?*

– A nők társadalmi szerepe sokat változott az elmúlt 15-20 évben. Egyre kevesebb az a család, ahol a klasszikus férfi-nő szerepek fennmaradhattak. A család fenntartását együtt kell vállalni a férfinek és a nőnek, a megélhetésért folytatott küzdelem egyforma terheket ró mindkét nemre. Ugyanakkor a társadalom változik, de a biológia nem. A gyermekek nevelésének, létfenntartásának nagy része bizonyos időszakban a nőkre hárul, ezt a férfi, még ha szeretné, sem tudja átvállalni. Egy nőnek ugyanolyan helyállást kell tanúsítania a munkahelyén, mint otthon a családban, s emellett még a bensőséges légkört, az érzelmi otthonosságot is neki kell megteremtenie. Mindez meglátszik egyébként gyermekeink nevelésén, a felnövekvő generációk számára egyre inkább a körülöttük lévő világ (internet, televízió, dvd, stb.) lesz a követendő példa, s nem a szülők, a család. A nők megbecsülésének gyöngülését jelzi sajnos a gyermekszülés, a gyermeknevelés támogatottságának fokozatos csökkenése, általában a család szerepének gyengülése. Nem családalapú társadalmat támogat a jelenlegi kormányzat, hanem minden a gazdaságnak rendelődik alá. Pedig, azt gondolom, hogy ez hosszú távon nem kifizetődő, hiszen sokkal többet kell majd költenünk a bűnözés elleni védekezésre, a pszichés

betegségek kezelésére.

– *Mik a tapasztalatai roma nőként? Sokkal nehezebb a dolga?*

– Nem szeretem az általánosításokat, ezért beszéljünk konkrétan. Az én helyzetem elvileg könnyebb kellene, hogy legyen, hiszen három diplomával, oktatási, szociális ismeretekkel, több évtizedes tapasztalattal roma értelmiségiként szinte válogatnom kellene a különböző feladatok között, hiszen ki ismerheti jobban a romák problémáit, mint egy közülük való értelmiségi, aki fel van vértezve tudással, élettapasztalattal. Ugyanakkor Nagykanizsán másfél évig nem kaptam munkát, abban a városban, ahol állítólag az ország egyik legjobb cigány önkormányzata működik, abban a városban, ahol él és lakik az a személy, aki az ország első számú cigány politikusaként gyakran arról nyilatkozik, hogy milyen fontos a cigány értelmiség bevonása a mindennapi feladatokba. Sajnos, ez is csak egy szólam, bármennyire hihetetlennek tűnik, a főiskolákon, egyetemeken frissen diplomázott fiatal cigány értelmiség közül nagyon sokan vannak munka nélkül, mert vagy nem kapnak lakóhelyükön munkát, vagy nem kívánnak elvégezni náluk képzetlenebb vezetőik által irányított szervezetekben rangon aluli feladatokat. Akinek diplomája és megszerzett tudása van, az azért valahogy boldogul, és előbb-utóbb megtalálhatja azt a munkát, amit szívesen végez, és meg is fizetik. Leginkább nehéz helyzetben a 35-40 év feletti, főként vidéken, kis falvakban, több gyermeket nevelő, képzetlen roma nők vannak, akiknek esélyük sincs, hogy munkahelyet kapjanak, vagy képezzék magukat a munkahely megszerzése érdekében.

– *Az Ön tapasztalatai szerint mennyire van jelen a mindennapokban az előítéletesség Magyarországon?*

– Az előítéletesség a világon mindenütt jelen van. Nem kivétel ez alól egyik ország sem. Ugyanakkor a nyugati társadalmakban és főként Amerikában ez egyre inkább nem divat, sőt a társadalom kiveti magából azokat, akik gyűlölködnek, vagy bizonyos csoportokat hátrányosan megkülönböztetnek. Sajnos Kelet-Európában ez még koránt sincs így. Szinte dicsőség, ha valaki hangoztatja előítéleteit és így kíván nézeteinek érvényt szerezni. Így van ez Romániától Magyarorszáig, Szlovákiától Szerbiáig. Talán Csehország az egyetlen kivétel ez alól. Nem mondom, hogy nem érezhető változás és ez a tendencia, hogy a többség megvédi a kisebbséget az ilyen veszélyektől, nem érvényesül, de szeretném, ha egy kicsit gyorsabban haladna Magyarország ezen az úton. Persze azt is tudom, hogy ehhez szemléletváltozásra és rengeteg türelemre, megértésre van szükség. Abban bízom, a magyar társadalom felismeri, hogy a sok helyen sajnos szintén nehéz sorban élő határon túli magyarok jogaiért csak akkor tud teljes mellszélességgel kiállni, ha itthon példát mutat az emberi jogok betartásából. Ám néha azt látom, hogy nagyon sokan már egyiket se tartják fontosnak. A nyugati társadalmakban 100-150 évvel ezelőtt lejátszódott polgárosodási folyamatnak országunkban is, úgy a cigányoknál, mint a többségi társadalomban, le kell zajlani ahhoz, hogy az előítéletesség csökkenjen. Egy öntudatos polgárnak bárhol a világban ma már „ciki” előítéletesnek mutatkoznia.

Suzanne Király-Moss: Forrás / Kezdetek

